

Finanszírozási libikóka

POLÓNYI ISTVÁN

ELTE TÁTK Oktatás- és Ifjúságkutató Továbbképző Központ;
Debreceni Egyetem, Nevelés- és Művelődéstudományi Intézet

A tanulmány először a közoktatásban bekövetkezett változásokat veszi számba az intézmények fenntartói szerkezetének átalakulását, s ennek nyomán az iskolatípusok közötti arányváltozást és változás személyzeti kihatásait. Kitér a közoktatás állami kiadásainak alakulására – nemzetközi összehasonlításban is –, valamint a pedagógus bérrendszer bevezetésének problémáira.

Ezt a felsőoktatásban bekövetkezett változások ártekintése követi: a felsőoktatás kondícióinak a költségvetési törvények alapján történő elemzése, az állami támogatások strukturális átalakulásának bemutatása, a finanszírozási módszer átalakulásának rövid leírása, majd egy nemzetközi összehasonlítás a kondíciók és a rankingok alapján. Végül az oktatók tudományos teljesítményének és keresetének nemzetközi összehasonlításával zárul a dolgozat.

Kulcsszavak: fenntartói szerkezet, állami támogatás, finanszírozási módszer, pedagógusbérezés

First, the study looks at changes in public education: the transformation of the maintainer structure of the institutions; the change in the number of pupils in the type of school; the staffing implications of the changes. The study analyzes the evolution of public expenditure on public education in international comparison as well as the problems of the introduction of the pedagogic wage system.

This is followed by an overview of changes in higher education: the analysis of the financial conditions of higher education on the basis of budget laws; the presentation of the structural transformation of State aid; a brief description of the transformation of the financing method; an international comparison based on financial conditions and rankings. Finally, this part of the writing ends with the international comparison of the academic performance and earnings of higher education teachers.

Keywords: maintainer structure, State aid, financing method, teacher salary

Mind a közoktatás, mind a felsőoktatás területén igen radikális finanszírozási módszer- és terjedelmváltozások következtek be az elmúlt években. Ebben az írásban a hazai oktatás finanszírozásának – és kapcsolatos néhány oktatás-

Levelező szerző: Polónyi István, Debreceni Egyetem, Nevelés- és Művelődéstudományi Intézet,
4032 Debrecen, Egyetem tér 1. E-mail: istvan.polonyi@arts.unideb.hu

gazdasági vonatkozásának – elmúlt kormányciklusbeli alakulását vizsgáljuk meg – amennyiben a folyamatok megértése szükségessé teszi, időnként nagyobb időintervallumra is kitekintve.

A közoktatás

A közoktatásban részt vevő ellátotti létszám

A közoktatásban részt vevő ellátottak száma (óvodától, az általános iskolán, a szakközépiskolán és szakiskolán keresztül a szakgimnáziumig és a gimnáziumig) a 2009/2010-es és a 2016/2017-es tanév között 11%-kal csökkent – a korábbi időszakokhoz képest ez a lassú csökkenés lényegében majdnem stagnálást jelent. (Ennek az oka az, hogy az élveszületések száma 1999-ben 100 ezer alá csökkent, s azóta stagnál, illetve lassan csökken.)

A közoktatási rendszer tehát a korábbi évtizedekhez képest meglehetősen nyugodt demográfiai körülmények között dolgozhatott.

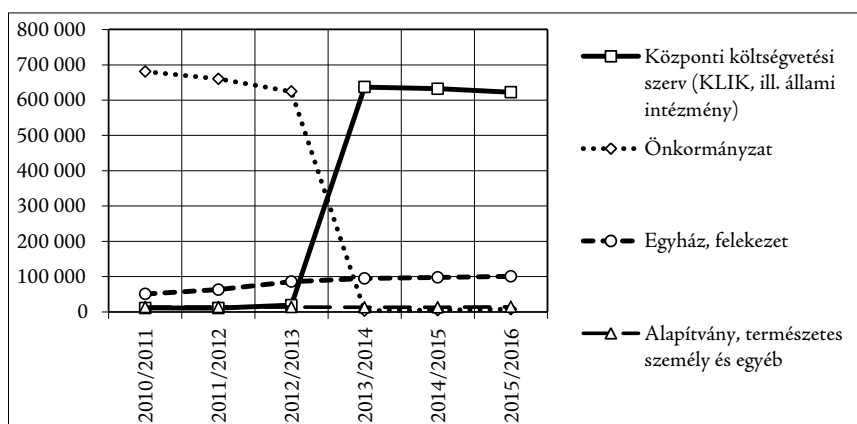
A közoktatási intézmények finanszírozási módszerének és fenntartói szerkezetének átalakulása

A közoktatás fenntartási, irányítási és finanszírozási rendszere a 2011-es köznevelési törvény nyomán, a megelőző időszakhoz képest radikálisan átalakult. Korábban a közoktatási rendszer önkormányzati felelősségi és fenntartási körbe tartozott, amelynek működéséhez az állam normatív, majd a 2000-es évek első évtizedének második felében képlet szerinti finanszírozással járult hozzá. A 2011-től érvényesülő új oktatáspolitikai nyomán 2013-tól a közoktatás állami felelősséggé vált. Az addigi önkormányzati fenntartású intézmények állami fenntartásba kerültek (amit a Klebelsberg Intézményfenntartó Központ, KLIK lát el).¹ A normatív, illetve képlet szerinti finanszírozás ezzel párhuzamosan megszűnt, s helyére inputfinanszírozás lépett, azaz az alkalmazott pedagógusok és egyéb alkalmazottak bérét, az egyes intézmények (intézményrészek) közműdíjait, és a dologi kiadásokat az intézményfenntartó központ tervezi és finanszírozza (egészen pontosan a béreket a Kincstár finanszírozza a központ bérfeladása alapján). Ezzel lényegében az egyes intézmények önálló költségvetése megszűnt, mint ahogy önálló gazdálkodási döntéseik is. A fenntartói átalakulás hatása igencsak robosztus (1. ábra).

A közösségi iskolák fenntartóváltásának nem egyszerűen az a hatása, hogy az önkormányzati iskolák tanulóinak aránya 1%-ra csökkent, miközben a KLIK és a központi szervek iskoláinak a tanulói aránya több mint 80%-ra nőtt, hanem az is szembe-tűnő, hogy az egyházi, felekezeti általános iskolák tanulóinak aránya megduplázódott.² Ennek nyilvánvalóan az az oka, hogy sok önkormányzat inkább az egyházhoz mentette át intézményeit, minthogy a KLIK-nek adja át.

¹ Meg kell jegyezni, hogy az önkormányzat visszaveheti intézményét, annak finanszírozási terhével, azonban annak kondícióit magának kell előteremtenie.

² A magán- és egyházi iskolák tanulólétszámának változásáról részletes tanulmányt készített: Hermann–Varga 2015.

1. ábra: A közösségi általános iskola fenntartóváltásának hatása a tanulólétszám szerkezetére (Forrás: Köznevelési statisztikai évkönyv alapján saját szerkesztés)

A gimnáziumok esetében az általános iskolákéhoz nagyon hasonló a fenntartóváltás hatása, annyi különbséggel, hogy itt az egyházi, felekezeti fenntartók aránya eleve magasabb volt, de itt is jelentős, mintegy harmadnyi az aránynövekedés. Így mára (2015-re)

1. táblázat: A közösségi gimnáziumok fenntartóváltásának hatása a tanulólétszám szerkezetére (Forrás: Köznevelési statisztikai évkönyv alapján saját szerkesztés)

	Központi költségvetési szerv (KLIK, ill. állami intézmény) (%)	Önkormányzat (%)	Egyház, felekezet (%)	Alapítványi, természetes személy és egyéb (%)
2010/2011	3,9	71,8	17,8	6,5
2011/2012	3,9	70,1	19,4	6,6
2012/2013	13,3	58,7	21,7	6,3
2013/2014	70,5	0,7	22,6	6,2
2014/2015	69,9	0,8	22,8	6,5
2015/2016	68,2	1,0	24,0	6,8

az egyházi, felekezeti fenntartású gimnáziumok tanulóinak aránya megközelíti az összes tanuló negyedét (1. táblázat).

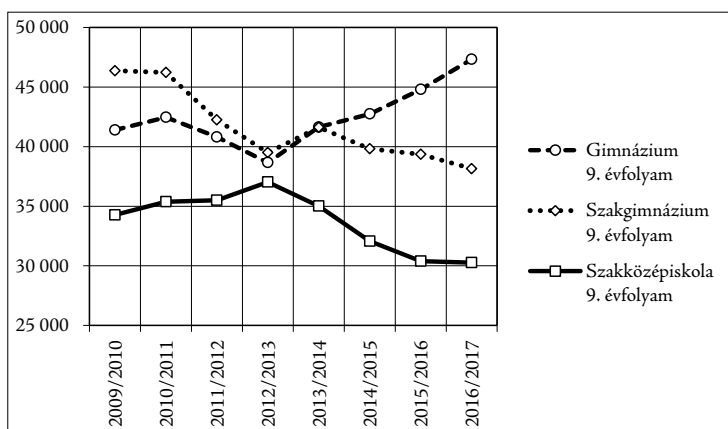
A szakgimnázium, szakközépiskola és a szakiskola esetében annyiban bonyolultabb a helyzet, hogy a közösségi iskolák 2013-as (KLIK-hez történő) fenntartóváltását 2015-ben újabb (ezúttal az Nemzetgazdasági Minisztériumhoz történő) fenntartóváltás követte. Az egyházi, felekezeti fenntartókhoz tartozó iskolák tanulólétszám-növekedése itt is szembetűnő (2-3%-ról 2015-re több mint 10%-ra). A másik feltűnő jelenség, hogy miközben az általános iskolák és gimnáziumok esetében az alapítványok, természetes személyek és egyéb fenntartók iskoláinak tanulói 2010 és 2015 között nagyjából stagnálnak (általános iskoláknál 2% körül, gimnáziumoknál 6,5% körül), ugyanakkor a szakképzés iskoláinak esetében jelentősen csökkent ezen fenntartók szerepe. (A szakközépiskoláknál 14%-ról 10% alá, a szakgimnáziumoknál 17%-ról 7%-ra.) Ez a folyamat

nem véletlen. Az oktatáspolitikai több lépése – a támogatás radikális csökkentése,³ az államilag támogatott helyek megvonása, sőt államosításról szóló NGM-elképzelések – s a kormányzaton belül is ellentmondó állásfoglalások nyomán az alapítványi és magán-intézmények visszaszorulása törvényszerű.

*Az iskolatípusok közötti arányváltozás – a középfokú oktatás sikertelen
struktúraváltozása*

A Fidesz-KDNP kormány több szakképzési koncepciót fogadott el (egyét 2011-ben⁴ és egyet 2015-ben⁵). Mindkét koncepció azt a célt tűzte ki, hogy a szakképzésben továbbtanuló fiatalok számát növelni kell a gimnáziumban továbbtanulók visszaszorításával már csak a „gimnáziumi képzés minőségének megtartása” végett is – mint a 2015-ös anyag írja.

Az oktatáspolitikai erőfeszítései azonban szerencsére kudarcot vallottak – úgy tűnik, nem lehet a történelem kerekét visszaforgatni –, s az elmúlt években a gimnáziumban továbbtanulók száma növekedett, a szakképzésben (szakközépiskolában és szakközépiskolában) továbbtanulók száma pedig csökkent (2. ábra).

2. ábra: Az egyes középfokú iskolatípusok 9. (kezdő) évfolyamos nappali tagozatos tanulói
(Forrás: www.ksh.hu adatai alapján saját szerkesztés [Letöltve: 2017. 10. 10.]

Aligha véletlen tehát, hogy olyan kormányzati tervekről lehet hallani, miszerint már a 2017/2018-as tanévtől be kellene vezetni a központi gimnáziumi felvételt,⁶ mint ahogyan az sem, hogy a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara elnöke szerint „a polgármesterek nem mernek bezárni gimnáziumokat, ami óriási hiba”.⁷

³ Lásd erről az AME (Alapítványi és magániskolák egyesülete) állásfoglalása: <http://ame.hu/allasfoglalas-a-2015-evi-koltsegevetesi-torveny-tervezete-kapcsan/> [Letöltve: 2017. 10. 10.]

⁴ Koncepció a szakképzési rendszer átalakítására, a gazdasági igényekkel való összehangolására (2011).

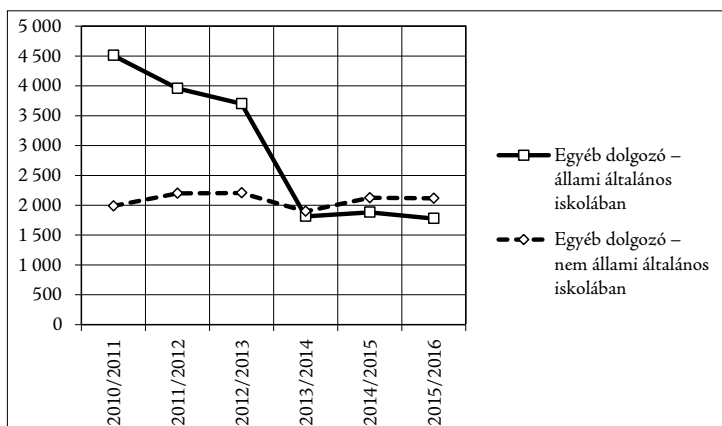
⁵ Szakképzés a gazdaság szolgálatában (2015).

⁶ http://eduline.hu/kozoktatasi/2017/7/3/gimnaziumok_ellehetetlenitese_ertelmisegi_s_RV4WGY [Letöltve: 2017. 10. 10.]

⁷ http://eduline.hu/kozoktatasi/2017/6/9/Parragh_Laszlo_gimnaziumok_bezarasa_2DUCZL [Letöltve: 2017. 10. 10.]

A fenntartói szerkezetváltás személyzeti hatása

A tulajdonosi és irányítási struktúraváltás nyomán bekövetkezett néhány fontos változás a foglalkoztatott pedagógusok és egyéb alkalmazottak számában.

3. ábra: Az általános iskolai egyéb alkalmazottak számának változása a tulajdonosváltás nyomán (Forrás: Köznevelési statisztikai évkönyv alapján saját szerkesztés)

A tulajdonosváltás nyomán radikálisan átalakult a nem pedagógus alkalmazotti létszám, az állami általános iskolákban közel harmadára csökkent, miközben a nem állami iskolákban változatlan maradt (3. ábra). A pedagógusok számában nem következett be hasonló radikális változás, de érzékelhető, hogy az állami általános iskolákban az egy pedagógusra vetített tanulók száma javult a tanulólétszám kismértékű csökkenése nyomán.

A gimnáziumok esetében az egyéb alkalmazottak számát illetően az általános iskolákhoz hasonló tendenciát látunk, azaz az állami gimnáziumokban létszámuk közel megharmadolódott (tehát több mint 60%-kal csökkent), a nem állami gimnáziumokban pedig nagyjából változatlan maradt. Ugyanakkor a szakképző iskolákban lényegesen kisebb a csökkenés. Mindkét iskolatípusban (szakközépiskola, szaggimnázium) az állami fenntartás alá tartozó intézményeknél nagyjából 25%-kal csökkent a nem pedagógus alkalmazottak száma.

Végeredményben valamennyi iskolatípusban csökkent az alkalmazotti létszám, de e létszámnak nem jelentéktelen része átkerült az államigazgatásba (a KLIK-hez). (A KLIK honlapja szerint 2015-ben a létszám közel 1900 fő kormánytisztviselő volt (valamint 106 ezer közalkalmazott és technikai dolgozó, akik az iskolákban dolgoztak). Végeredményben mintegy 14 ezer fővel csökkent a közoktatásban foglalkoztatottak létszáma az irányítási és fenntartási rendszer változásával.

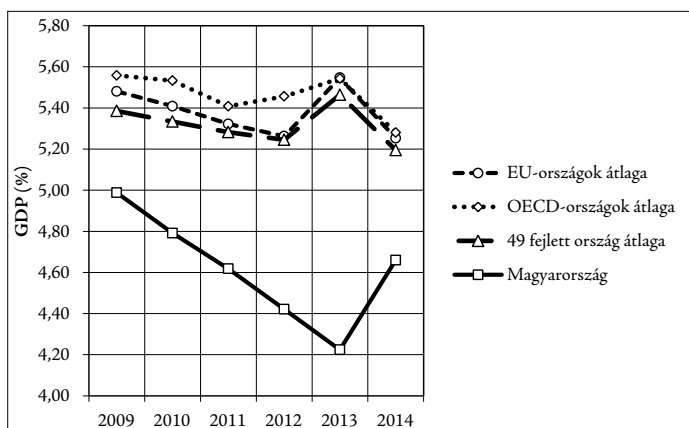
A közösségi iskolák fenntartóváltását követően az állami középiskolákban (mint ahogy az általános iskolákban is) az egy pedagógusra jutó tanulólétszám csökkenését állapíthatjuk meg. Ez azonban nem a fenntartói szerkezetváltás hatása, hanem a tanulólétszám lassú csökkenésének a következménye. Tegyük hozzá, hogy minden javulás ellenére az állami gimnáziumok nem érték el a nem állami gimnáziumok igen kedvező arányát.

Külön vizsgálatot érdemelne az is, hogy a nem pedagógus létszám radikális leépítése mennyire rontotta az iskolák működésének mindennapjait.

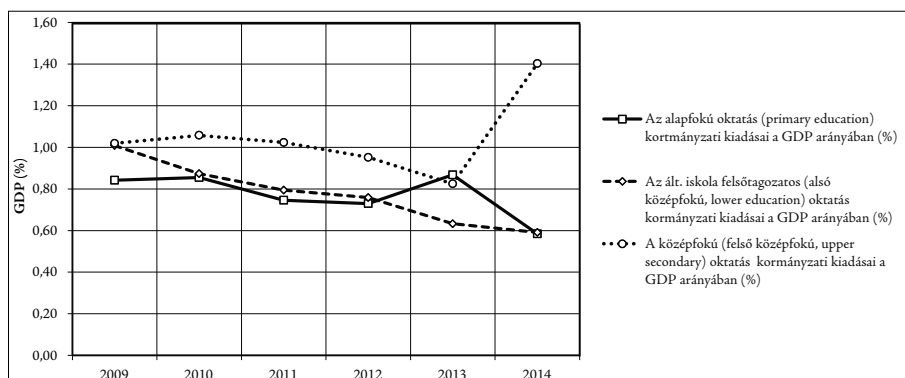
Összességében a közösségi tulajdonosváltozás nyomán részint a nem pedagógus alkalmazottak radikális csökkenése következett be, ami az irányítás és a fenntartási feladatok központosításából adódott. Részint az egy pedagógusra jutó tanulólétszám csökkenését láthatjuk, ami a tanulólétszám lassú mérséklődése miatt történt.

A közoktatás állami kiadásai – támogatási libikóka

A nemzetközi összehasonlítás azt mutatja, hogy Magyarország összes oktatási kiadása a GDP-hez viszonyítva lényegesen alacsonyabb szintű, mint a fejlett országok nagy csoportjainak hasonló átlagos mutatója. Mindhárom országcsoporthoz hasonlóan a magyar adat a legalacsonyabb ráfordítással rendelkező országok utolsó harmadában található (4. ábra).

4. ábra: Összes oktatási kiadás a GDP arányában (Forrás: <http://data.uis.unesco.org/Index.aspx?queryid=120> adatai alapján saját számítás és szerkesztés [Letöltve: 2017. 10. 10.], Megjegyzés: a 49 fejlett ország: az OECD, az EU és a G20 országai együttesen)

5. ábra: A közoktatás szintjeinek kormányzati ráfordításai (Forrás: <http://data.uis.unesco.org/Index.aspx?queryid=120> adatai alapján saját szerkesztés [Letöltve: 2017. 10. 10.]

Szembetűnő a 2009–2013 közötti időszak alatt lezajlott folyamatos csökkenés, majd az ezt követő növekedés, azaz a hazai ráfordítások libikókája.

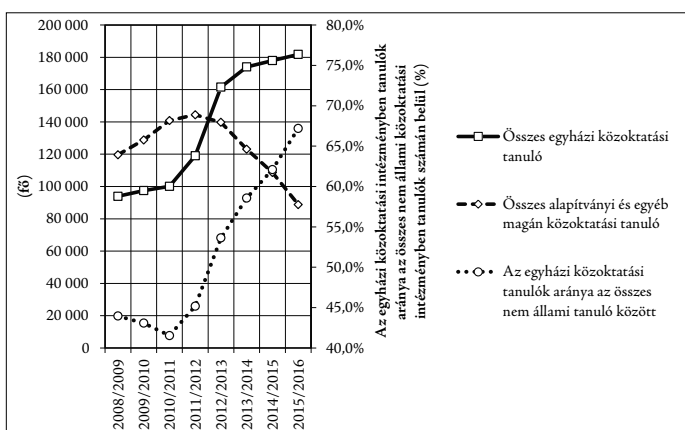
A részletesebb elemzés azt is megmutatja, hogy a 2014-es növekedés a középfo-kú oktatás ráfordításainak – a szakképző iskoláknak a KLIK-től a Nemzetgazdasági Minisztériumba történő áthelyezését követő – növekedéséből adódik (5. ábra).

Egyértelmű tehát, hogy a közoktatás fenntartói és irányítási váltása az állami támogatások kivonásával járt együtt, amit a szakképzés esetében visszapótoltak. (Nyilván ezt célozta a szakképző intézmények újabb fenntartóváltása.)

Az egyházi oktatás kiemelt kezelése

A 2010 óta regnáló oktatáspolitikai feladta az oktatás világnézeti semlegességének korábbi évtizedekben elfogadott megközelítését, és egyértelműen és kinyilatkoztatva az egyházi oktatást priorizálja, miközben az egyéb magánoktatást igyekszik háttérbe szorítani.

Ennek a priorizálásnak egyik jele, hogy az egyházi közoktatási intézmények tanulói-nak száma több mint 80%-kal növekedett 2010 és 2015 között, miközben az alapítványi és egyéb magánintézményeké 60%-ra esett (6. ábra).

6. ábra: Az egyházi fenntartású iskolák tanulóinak létszáma és aránya (Forrás: Oktatási évkönyvek alapján saját számítás és szerkesztés)

De az egyházi közoktatás kiemelt prioritása a finanszírozás adatai alapján is egyértelmű. Ha a zárszámadási törvények adatai alapján megvizsgáljuk az összes közoktatási tanuló egy főre vetített állami kiadását és a nem állami közoktatási intézmények hasonló adatát, akkor azt találjuk, hogy 2013-ban valamivel több mint 5%-kal volt nagyobb a nem állami közoktatás egy tanulója eső állami kiadása, 2014-ben majdnem 9%-kal, 2015-ben pedig közel 14%-kal. Miután a nem állami közoktatási tanulók egyre nagyobb része egyházi, felekezeti iskolai tanuló – ráadásul az alapítványi és egyéb magánintézmények állami támogatását egyre erőteljesebben szigorította a kormányzat –, az adatokból egyértelműen látszik az egyházi intézmények kiemelt támogatása. Magyarul a kormányzat alighanem busásan eleget tesz a köznevelési törvény 88. § (4)

bekezdésének.⁸ Tegyük hozzá, hogy ugyanez a bekezdés a „vallási tevékenységet végző szervezet vagy más személy vagy szervezet” által fenntartott közoktatási intézmény állami támogatásának mértékét a költségvetési törvénybe utalja (s mint arról korábban volt szó, jelentősen csökkentette).

Új pedagógus-bérrendszer – a hegyek egeret szülnek

A 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről egy rendkívül ígéretes, új pedagógus-előmeneteli rendszert határozott meg 2013. IX. 1-jei hatálybalépéssel. Ennek lényege, hogy a pedagógusokat minősítési eljárás(ok) alapján fokozatokba sorolják, s ehhez fizetési lépcsőket állapítanak meg. (64. § (4)) „A pedagógus-munkakörben foglalkoztatott a munkakör ellátásához [...] törvényben előírt iskolai végzettség, valamint állam által elismert szakképesítés, szakképzettség, továbbá a nevelő, oktató munkája ellátásához közvetlenül kapcsolódó, azt közvetlenül segítő doktori cím, tudományos fokozat, valamint akadémiai tagság, szakmai gyakorlat, publikációs tevékenység, minősítő vizsga és a minősítési eljárás keretében elnyert minősítés alapján a) Gyakornok, b) Pedagógus I., c) Pedagógus II., d) Mesterpedagógus, e) Kutatótanár fokozatokat érheti el.” Az egyes fokozatokon belül megmarad a háromévenkénti magasabb fizetési kategóriába lépés (a gyakornokok kivételével). A fokozatokhoz és ezen belül az egyes fizetési kategóriákhoz tartozó garantált illetményt az illetményalap százaléklában a törvény 7. melléklete mutatja be.

2. táblázat: Az új pedagógusbérek bevezetési üteme

	Az illetményalap a teljes munkaidőre megállapított kötelező legkisebb alaplár (minimálbér) havi összegének:
2013. szeptember 1. és 2014. augusztus 31. között:	a) 118,5 százaléka középfokú végzettség esetén, b) 157,8 százaléka alaplár esetén, c) 172,9 százaléka mesterfokozat esetén.
2014. szeptember 1. és 2015. augusztus 31. között:	a) 118,9 százaléka középfokú végzettség esetén, b) 163,3 százaléka alaplár esetén, c) 179,6 százaléka mesterfokozat esetén.
2015. szeptember 1. és 2016. augusztus 31. között:	a) 119,3 százaléka középfokú végzettség esetén, b) 168,9 százaléka alaplár esetén, c) 186,4 százaléka mesterfokozat esetén.
2016. szeptember 1. és 2017. augusztus 31. között:	a) 119,6 százaléka középfokú végzettség esetén, b) 174,5 százaléka alaplár esetén, c) 193,2 százaléka mesterfokozat esetén.
2017. szeptember 1-től:	a) 120 százaléka középfokú végzettség esetén, b) 180 százaléka alaplár esetén, c) 200 százaléka mesterfokozat esetén.

⁸ Miszerint az egyházi és nemzetiségi önkormányzati „fenntartók számára az állami fenntartású nevelési-oktatási intézményben és pedagógiai szakszolgálati intézményben pedagógus munkakörben alkalmazottak elismert létszáma, valamint a nevelő-oktató munkát közvetlenül segítő jogszabály szerint finanszírozott létszáma alapján átlagbér alapú költségvetési hozzájárulást biztosít a köznevelési feladat ellátásához szükséges pedagógusok és a nevelő-oktató munkát közvetlenül segítő alkalmazottak illetménye, munkabére és ezek járulékai kifizetéséhez”.

A törvény eredeti változata szerint (65. § (2)): „az illetményalap főiskolai végzettség esetén a mindenkori minimálbér száznyolcvan, egyetemi végzettség esetén kétszáz százaléka.”

2013-ban azonban kiderült, hogy nincs pénz az azonnali bevezetésre, ezért ennek a bekezdésnek a hatályba lépését 2017. IX. 1-jére halasztották, s a törvénybe 97. § (20a) bekezdésként bekerült a bevezetés első – csökkentett beralapú – üteme. Majd a 326/2013. (VIII. 30.) – a pedagógusok előmeneteli rendszeréről és a közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvény köznevelési intézményekben történő végrehajtásáról szóló – Korm. rendelet a további ütemeket is felsorolja (2. táblázat).

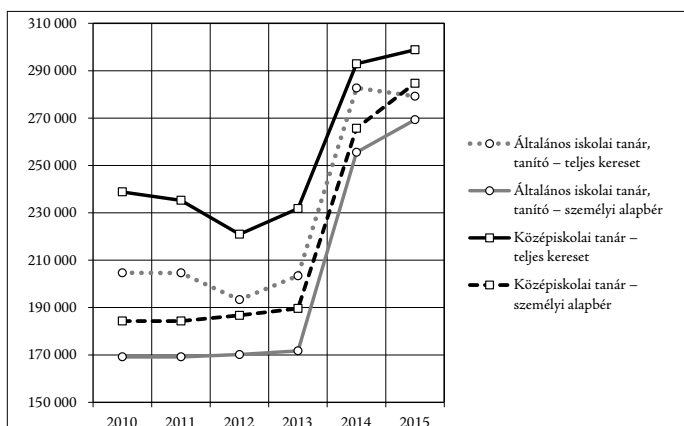
Az eredetileg tervezett béremelés tehát elaprózva öt év alatt valósult meg. Ez persze a kormányzati propagandát cseppet sem zavarta abban, hogy minden szeptemberben „újabb béremelésről” beszéljenek.

2015-re az is kiderült, hogy az illetményalap nem lehet a minimálbér, hanem csak annak egy befagyasztott változata: „az illetményalap a központi költségvetésről szóló törvényben meghatározott vetítési alap”. Az illetményalap 2018-ra már 38%-kal maradt el a minimálbértől (3. táblázat).

3. táblázat: A minimálbér és a pedagógus-illetményalap alakulása

	Teljes munkaidőben foglalkoztatott munkavállaló részére megállapított személyi alapbér kötelező legkisebb összege* (Ft/hó)	Az illetményalap számításának vetítési alapja a költségvetési törvények alapján (Ft/hó)
2014. I. 1-től	101 500	
2015. I. 1-től	105 000	101 500
2016. I. 1-től	111 000	101 500
2017. I. 1-től	127 500	101 500
2018. I. 1-től	138 000	101 500

* A430/2016. (XII. 15.) Korm. r., 454/2015. (XII. 29.) Korm. r., 347/2014. (XII. 29.) Korm. r., 483/2013. (XII. 17.) Korm. r. alapján

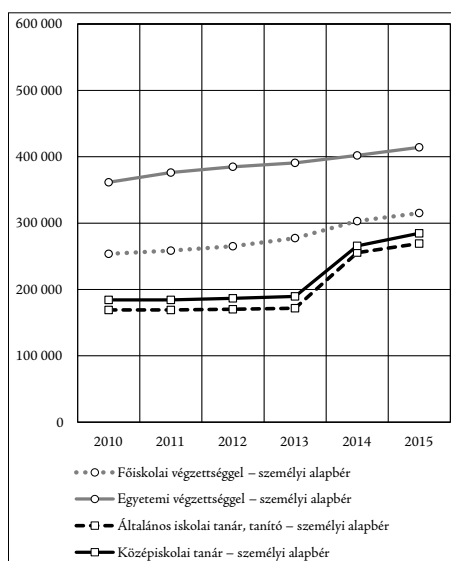
7. ábra: Pedagóguskeresetek 2010–2015 (Forrás: <http://nfsz.munka.hu> Egyéni bérek és keresetek adatfelvétele alapján saját szerkesztés [Letöltve: 2017. 10. 10.]

Ha mindezeket – a halasztott bevezetést és az illetményalap befagyaszthatását –, valamint az átsorolás vontatottságát figyelembe vesszük, akkor öt év alatt az ígért béremelés nagyjából felét nyelte le a kormányzat.

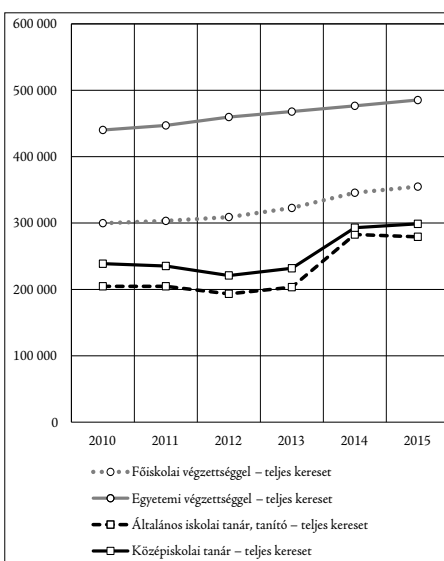
A pedagógus keresetek alakulását vizsgálva azt állapíthatjuk meg, hogy az alapbérek 2011 és 2015 között 50–60% közötti arányban emelkedtek, a teljes keresetek viszont csak 27–36% között, ami a kötelező óraszám és a túlóra korábbinál szigorúbb szabályozásából adódik (7. ábra).

Az igazi probléma azonban az, hogy a pedagógusokat a nagyjából 50%-os személyi és a kb. 30%-os teljes béremeléssel, minden ígéret ellenére valójában nem sikerült elmozdítani a rosszul fizetett értelmiségi kategóriából. A pedagógusok továbbra is a diplomások nemzetgazdasági átlaga alatt vannak fizetve (8., 9. ábra). Azaz nem sikerült a presztízs-növelés, s így nem sikerül azt elérni, hogy a legjobbak menjenek pedagógusnak.

Így pedig a magyar közoktatás marad, ahol volt.

8. ábra: A pedagógusok személyi alapbére, valamint a főiskolai, illetve az egyetemi végzettségűek személyi alapbérének nemzetgazdasági átlaga

9. ábra: A pedagógusok teljes keresete, valamint a főiskolai, illetve az egyetemi végzettségűek teljes keresetének nemzetgazdasági átlaga

(Forrás: <http://nfsz.munka.hu> Egyéni bérek és keresetek adatfelvétele [Letöltve: 2017. 10. 10.]

A felsőoktatás

A felsőoktatási intézményekbe évente felvett hallgatók száma 2010 és 2016 között 34%-kal csökkent, ezen belül a nappali tagozatos alap és osztatlan képzésre felvettek 27%-kal (miközben a 18 éves korosztályi létszám csak 23%-kal lett alacsonyabb). Mindezek nyomán az összes hallgatólétszám a 2010-es 361 ezerről, 287 ezerre (26%-ot) csökkent. A hallgatólétszám-csökkenés tehát meghaladja a demográfiai apadást, ami

arra utal, hogy az oktatáspolitikai restriktív beiskolázási politikát folytatott a vizsgált időszakban.

A felsőoktatás kondíciói a költségvetési törvények alapján

A hazai felsőoktatás költségvetésének terjedelme az elmúlt tíz év alatt elég hektikusan alakult (4. táblázat).

4. táblázat: A hazai felsőoktatás költségvetési adatai a központi költségvetési törvényekben 2009–2018 (milliárd Ft)

	2009. évi terv	2010. évi terv	2011. évi terv	2012. évi terv	2013. évi terv	2014. évi terv	2015. évi terv	2016. évi terv	2017. évi terv	2018. évi terv
Működési kiadás	400,9	408,3	438,6	426,1	412,9	431,5	444,9	449,3	494,8	538,8
Működési bevétel	193,3	203,5	225,4	232,9	252	285,4	282,7	282,7	291,8	308,9
Felhalmozási kiadás	23,8	31,2	40,6	37,9	40	42,1	34,3	34,3	78,9	58,8
Felhalmozási bevétel	17,2	24,8	34,6	37,1	33,1	0,0	0,0	0,0	33,9	29,2
Támogatás	214,2	211,3	219,1	194	167,8	188,2	196,5	200,9	247,9	248,0
Kiadás	424,7	439,5	479,1	464	452,9	473,6	479,2	483,7	573,7	573,7
Bevétel	210,5	228,2	260	270	285,1	285,4	282,7	282,7	325,8	325,7
Támogatás	214,2	211,3	219,1	194	167,8	188,2	196,5	200,9	247,9	248,0

Forrás: Éves költségvetési törvények alapján saját számítás

Megjegyzés: Az adatok az „Egyetemek, főiskolák” cím mellett tartalmazzák a Zrínyi Egyetem és a Rendőrtiszti Főiskola, illetve Nemzeti Közszerzői Egyetem, valamint a jelentősebb felsőoktatási célú fejezeti kezelésű előirányzatok adatait is.

A 2010. évi kormányváltást követő évben a támogatás szinten maradása mellett a kiadások növelését tervezték, aminek a fedezetét a bevételnövekedés adta. Ezt azonban egy igen jelentős visszafogás követett, amely a felsőoktatás összes tervezett támogatásának 2012. és 2013. évi – a Széll Kálmán-tervben meghatározott – radikális csökkentéséből adódott. Ezt 2014–2016 között egy szerény növekedés követte, majd 2017 növekedést hozott, amit a 2018-as stagnálás követ.

A felsőoktatás kondíciói tehát a 2013-as visszaesést követően látszólag 2017-re visszanyerték, sőt meghaladni látszanak a 2010-es állapotot. Ez azonban csak a folyó-áras kimutatásból adódó látszat. Ha 2009-es áron (tehát az inflációt figyelembe véve) vizsgáljuk a helyzetet, azt állapíthatjuk meg, hogy a 2017-es kondíciók lényegében a 2010-esnek felelnek meg és elmaradnak a 2009-esről. 2018-ban pedig lényegében a 2010-esnél alacsonyabb 2011-es szint köszön vissza.

A felsőoktatás kondícióinak alakulását jellemezhetjük a kiadások fedezetének összetételével. Egy ilyen elemzésből kiderül, hogy a 2012/2013. évi támogatáskivonások után a felsőoktatás kiadásainak majdnem kétharmadát saját bevételek fedezték, ami mára valamennyire konszolidálódott (5. táblázat). Ugyanakkor a különböző kormányzati, úgynevezett stratégiai anyagok egyértelműen úgy fogalmaznak, hogy hosszabb távon is csak mérsékelten növekvő, korlátozott állami támogatásra lehet számítani.

5. táblázat: A bevételek és a kiadások aránya (milliárd Ft)

	2009. évi terv	2010. évi terv	2011. évi terv	2012. évi terv	2013. évi terv	2014. évi terv	2015. évi terv	2016. évi terv	2017. évi terv	2018. évi terv
Az összes felsőoktatási bevétel aránya a kiadásokból	50%	52%	54%	58%	63%	60%	59%	58%	57%	57%
Az állami támogatás aránya	50%	48%	46%	42%	37%	40%	41%	42%	43%	43%

Forrás: Éves költségvetési törvények alapján saját számítás

A felsőoktatás kondíciói a GDP-hez viszonyítva

Hasonló – illetve valamivel kedvezőtlenebb – helyzetet látunk, ha a GDP-hez viszonyítva vizsgáljuk a felsőoktatási kondíciókat (6. táblázat).

6. táblázat: A felsőoktatás kiadásainak és állami támogatásának GDP-hez viszonyított aránya a központi költségvetési törvények tervadatai alapján 2009–2018 (milliárd Ft)

	2009. évi terv	2010. évi terv	2011. évi terv	2012. évi terv	2013. évi terv	2014. évi terv	2015. évi terv	2016. évi terv	2017. évi terv	2018. évi terv
Összes felsőoktatási kiadás a GDP-hez viszonyítva	1,62%	1,62%	1,70%	1,62%	1,51%	1,46%	1,41%	1,38%	1,54%	1,45%
Összes felsőoktatási támogatás a GDP-hez viszonyítva	0,82%	0,78%	0,78%	0,68%	0,56%	0,58%	0,58%	0,57%	0,67%	0,63%
Az összes felsőoktatási bevétel aránya a kiadásokból	50%	52%	54%	58%	63%	60%	59%	58%	57%	57%

Forrás: saját számítás költségvetési törvények alapján

A felsőoktatási kiadások – a vizsgált időszak alatt – 2011-ben voltak a GDP-hez viszonyítva a legnagyobbak (1,70%), és 2016-ban a legalacsonyabbak (1,38%), s jól látható, hogy 2018-ban alig haladják meg ezt a legalacsonyabb arányt.

A felsőoktatás állami támogatása 2009-ben volt a GDP-hez viszonyítva a legnagyobb (0,82%), és 2013-ban – a már említett radikális támogatáscsökkentés után, a miniszterelnök 2012-es őszi önfenntartó felsőoktatásról szóló beszédét követően – a legalacsonyabb (0,56%), ami azután 2018-ra 0,63% lett, messze elmaradva a 2009-es értéktől.

Az állami támogatások strukturális változásai

A felsőoktatás állami támogatásának (2012., 2013. évi) csökkentését követő lassú nominális támogatásnövelés a támogatási rendszer strukturális átalakulásával következett be. A „visszacsepegtetett” állami támogatás nem kis része ugyanis nem az intézményi költségvetésekbe került, hanem a fejezeti kezelésű előirányzatba (2009-ben az

összes támogatás közel 90%-a intézményi támogatásként került megtervezésre, 2015-ben viszont már csak alig több mint háromnegyede, s 2018-ban is mintegy 75%-a).

A fejezeti kezelésű előirányzatok esetében két fontos változást figyelhetünk meg.

a) Az egyik, hogy 2013-ról 2014-re jelentősen (lényegében kétszeresére) megemelkedett a nem állami felsőoktatás támogatása, s azóta nagyjából ezen a szinten stagnál.

A nem állami felsőoktatás támogatásának növelése azzal a következménnyel járt, hogy a nem állami felsőoktatás ösztöndíjas (államilag támogatott) hallgatóinak egy főre vetített állami támogatása ma már magasabb, mint az állami intézmények ösztöndíjas hallgatóié (7. táblázat).

7. táblázat: Az egy ösztöndíjas hallgatóra vetített állami támogatás az állami és a *nem* állami felsőoktatásban (ezer Ft/fő/év)

	Egy államilag támogatott hallgatóra jutó támogatás az állami felsőoktatásban	Egy államilag támogatott hallgatóra jutó támogatás a <i>nem</i> állami felsőoktatásban
2009/2010	1053,1	522,3
2010/2011	1058,8	534,1
2011/2012	1105,2	527,2
2012/2013	1045,6	520,1
2013/2014	953,2	604,5
2014/2015	1061,6	1219,0
2015/2016	1153,6	1208,8
2016/2017	1197,0	1226,4

Forrás: saját számítás

Hozzá kell azt is tenni, hogy a vizsgált időszakban jelentős strukturális változások zajlottak a felsőoktatás különböző tulajdonosi szektorai között. Az állami felsőoktatás hallgatólétszáma és ösztöndíjas létszáma mintegy 20%-kal csökkent. Az egyházi felsőoktatás hallgatólétszáma és ösztöndíjas létszáma is nagyjából stagnált, viszont az alapítványi felsőoktatás radikálisan visszaszorult, hallgatólétszáma megfeleződött, az ösztöndíjas hallgatóinak száma pedig egytizedére esett (8. táblázat).

Az adatokból jól látszik, hogy a felsőoktatásban is, akárcsak – mint ahogy azt korábban láttuk – a közoktatásban, az egyházi felsőoktatás kiemelt preferenciát élvezett az elmúlt időszakban. Részint mert az egyes felsőoktatási szektorok közül az államiban és a egyháziban közel azonos az államilag finanszírozott hallgatók aránya, miközben az alapítványi felsőoktatás esetében ez a korábbi közel 30%-ról alig több mint 5%-ra csökkent. Részint pedig, mert a nem állami felsőoktatás (ami ma már több mint 90%-ban az egyházi felsőoktatást jelenti) egy ösztöndíjas hallgatójára vetített állami támogatás mára meghaladja az állami felsőoktatás egy ösztöndíjas hallgatójára vetített állami támogatást. Pedig az állami felsőoktatás hallgatóinak struktúrája lényegesen nagyobb egy hallgatóra vetített támogatást indokolna, hiszen az egyházi felsőoktatás hallgatói struktúrájából hiányoznak olyan „drága” képzések, mint pl. az orvos-, állatorvos-, vagy művészképzések. Magyarul az egy ösztöndíjas hallgatóra vetített adatok tanúsága

8. táblázat: Az összes és az ösztöndíjas (államilag támogatott) hallgatólétszám a felsőoktatás különböző szektoraiban (fő)

	Állami		Egyházi		Alapítványi	
	Összes hallgató	Ebből államilag támogatott	Összes hallgató	Ebből államilag támogatott	Összes hallgató	Ebből államilag támogatott
2009/2010	320 919	192 980	21 534	12 860	27 878	8 144
2010/2011	314 363	189 385	20 551	11 953	26 433	8 210
2011/2012	312 987	188 594	20 815	11 599	26 022	8 643
2012/2013	295 123	176 907	21 023	11 184	22 321	6 158
2013/2014	280 030	166 340	20 837	11 345	19 257	3 959
2014/2015	267 337	160 657	22 247	12 221	16 940	2 258
2015/2016	256 630	155 645	22 151	12 681	16 535	1 338
2016/2017	249 152	153 600	22 197	12 889	15 669	1 001
2016–17/ 2009–10	78%	80%	103%	100%	56%	12%

Forrás: Oktatási Hivatal felsőoktatási statisztikái

szerint az egyházi felsőoktatást nyilvánvalóan kedvezőbb kondicionális helyzetbe hozza a kormányzat állami támogatása, mint az állami felsőoktatást.

b) A másik változás a „kézzel osztott” támogatási előirányzatok együttes összegének jelentős megemelkedése. Ennek az az oka, hogy 2013-tól megjelenik két nagy előirányzat: először a „Kiválóság támogatások”, majd márciusban kormányhatározattal a „Felsőoktatási struktúraátalakítási alap” (9. táblázat).

A két alap nem normatív és nem pályázati elven működik, hanem a minisztérium egyedi döntései alapján. A „Kiválóság támogatások” a minisztérium preferenciái alapján oszt el forrásokat az általa kiválónak minősített intézmények között. A struktúra-

9. táblázat: A „Kiválósági támogatások” és a „Felsőoktatási Struktúra-átalakítási alap” 2013–2018 (milliárd Ft)

	Kiválósági támogatások	Felsőoktatási Struktúraátalakítási Alap
2013	10,000	(14,000)
2014	9,850	11,000
2015	9,850	9,194
2016	12,044	5,212
2017	12,044	2,212
2018	27,044	2,212

Megjegyzés: A bemutatott adatok a központi költségvetési törvények eredeti tervadatai, amelyek évközben módosulhattak. (Például a 2014. évi adat csak 6,8 milliárd Ft lett, mert a 2014. júliusi a központi költségvetés összesen 110 milliárdos zárolásából 4,2 milliárd Ft a Struktúra-átalakítási alapot terhelte.) A 2013. évi Struktúra-átalakítási Alap adat évközi módosítás – mert a költségvetési törvényben még nem szerepelt.

átalakítási alap nyilvánvaló célja az volt, hogy a 2013. évi forráskivonás nyomán kialakult intézményi adósságokat kezelje, s a mai napig a felmerülő „költségvetési feszültségek” megoldását szolgálja, biztosítva a kancellári rendszer hatékonyságának „bizonyítását”, és persze az intézmények kiszolgáltatottságát.

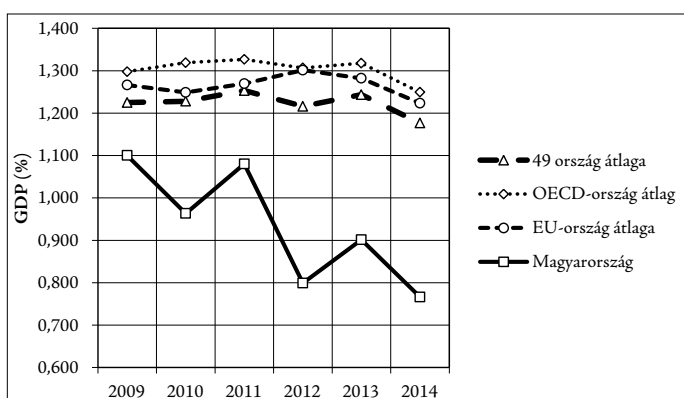
A felsőoktatás finanszírozási módszere

A 2011 utáni finanszírozási módszer szabályozása sok tekintetben ellentmondásos. Jóllehet, a törvényből kikerül a normatív finanszírozás fogalma, gyakorlatilag egészen 2013-ig érvényben maradt annak végrehajtási rendelete. A 2012-2013. évi radikális támogatáskivonást követően azonban ellehetetlenült a normatív rendszer alkalmazása, miközben a képzési normatívának állami ösztöndíjjá való átkeresztelése nyilvánvalóan megkövetelte volna annak alkalmazását. Ugyanakkor a hallgatólétszám-csökkenés miatt a minisztériumi vezetőkől is elhangzó érv volt, hogy létszámcsökkenés mellett nincs értelme a normatív finanszírozásnak. Más oldalról a minisztérium más szakértői anyaga többször érvelt amellett, hogy a normatív finanszírozást nem kell „leváltani”. Ez a nem leváltás azonban csak attól az időtől kezdve volt realitás, amikor kiderült, hogy a kormányfő feladta az önfenntartó felsőoktatás erőltetését, azaz nem folytatódik a támogatáskivonás, s helyébe a diákhitel 2-vel önköltséget fizető hallgatólétszám radikális növelése az államilag támogatott hallgatólétszám rovására.

Végül is a felsőoktatás támogatásának konszolidálódása és az állami ösztöndíjas konstrukció rögzülése nyomán értelemszerűen adódott egy lényegében egyszerű normatív finanszírozási konstrukció (amit a 389/2016. (XII. 2.) Korm. rendelet vezetett be), amelynek alapja az államilag támogatott hallgatólétszám és a (szakok szerint) differenciált (állami ösztöndíjnak nevezett) normatívák.

Nemzetközi kitekintés

A nemzetközi kitekintés két témája a felsőoktatási ráfordítások összehasonlítása és a magyar felsőoktatás nemzetközi rangsorokban elfoglalt helye.

10. ábra: A felsőoktatási kiadások a GDP arányában (Forrás: <http://data.uis.unesco.org/Index.aspx?queryid=120> adatai alapján saját szerkesztés [Letöltve: 2017. 10. 10.]

A hazai felsőoktatási ráfordítások GDP-hez viszonyított arányának nemzetközi összehasonlítása alapján két megállapítást lehet megfogalmazni. Az egyik, hogy Magyarország – a ráfordítások tekintetében – 2014-ben mindhárom vizsgált országcsoporthoz (OECD, EU, valamint a G20, az OECD és az EU valamennyi országát magában foglaló 49 fejlett ország) a legalacsonyabb felsőoktatási ráfordítással rendelkező országok között volt. A másik pedig az, hogy a magyar felsőoktatási ráfordítások GDP-hez viszonyított arányának elmúlt időszakbeli radikális csökkenése a nemzetközi tendenciáktól jelentősen eltér (10. ábra).

Lényegében hasonló helyzetet láthatunk az egy hallgatóra vetített állami támogatásnak az egy főre jutó GDP-hez viszonyított arányát vizsgálva is (10. táblázat).

10. táblázat: Az egy hallgatóra vetített állami támogatás az egy főre jutó GDP-hez viszonyítva

	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Magyarország	27,7	24,8	28,2	20,8	24,8	23,0
49 fejlett ország átlaga	30,4	29,5	28,7	26,8	28,7	27,7
OECD-országok átlaga	29,4	29,2	28,8	26,9	28,2	28,48
EU-ország átlaga	30,3	29,1	28,6	28,2	29,4	29,4

Forrás: <http://data.uis.unesco.org/Index.aspx?queryid=120> adatai alapján saját számítás
[Letöltve: 2017. 10. 10.]

A nemzetközi rangsorokat tekintve is a hazai felsőoktatás meglehetősen kedvezőtlen helyzetét állapíthatjuk meg, amely helyzet az elmúlt időszakban is romlott.

Az egyik legismertebb rangsor az ARWU (Academic Ranking of World Universities), amely elsősorban az oktatói kiválóságot méri. Ebben a rangsorban két magyar egyetem szerepelt sokáig: a Szegedi Tudományegyetem és az ELTE. 2005-ben a SZTE a 203–301., az ELTE a 301–400. helyen, 2010-ben mindkettő a 301–400. helyen, 2015-ben a 401–500. helyen, és 2016-ra mindkettő eltűnt a rangsorból, így abban magyar intézmény ma nincs.

A másik, viszonylag széles körben ismert, s az előzőnél lényegesen összetettebb indikátor rendszerre épülő rangsor a THE (The Times Higher Education World University Rankings), amelyen mindaddig nem szerepeltek magyar intézmények, amíg az csak 100-as, majd 400-as listát közölt. Amikor áttért az 1000-es listára, akkor jelentek meg abban a magyar egyetemek. 2016-ban a SOTE az 501–600. helyen, a BME, az ELTE, a Debreceni, a Pécsi és a Szegedi Tudományegyetemek a 601–800. helyen. 2017-ben megjelenik a CEU is a 301–350. helyen, a többi egyetem az előző évi helyezéssel, kivéve a Debreceni Egyetemet, amely lejjebb csúszott a 800. helyre.

A közép-európai egyetemek közül vannak lényegesen jobb helyezésekük, mint a magyarok, például a legjobb svájciak lényegében a világ élmezőnyébe tartoznak, de még az osztrák és cseh intézmények is viszonylag jó helyeken állnak az ezres világrangsor első harmadában helyezkedve el. Ezeket a lengyel egyetemek követik nem sokkal lemaradva, s ezt követően találkozhatunk a magyar, a szlovák és a román egyetemekkel, nagyjából azonos helyezéssel az ezres világrangsor második felében.

Ma már igen sok felsőoktatási rangsor létezik. Sokan vitatják a rangsorok realitását, az értékelésbe vont különböző indikátorok jelentőségét. Itt nincs helyünk részletes

összehasonlításra és elemzésre, de ha a magyar felsőoktatás gyenge helyezésének okait keressük, akkor két tényező szembetűnő. Az egyik a nemzetköziesedés szintje, a másik az oktatók tudományos, publikációs tevékenységének mennyisége és hatásossága.

A nemzetköziesedés vonatkozásában különösen gyengén áll a magyar felsőoktatás a neves külföldi – egyáltalán a külföldi – oktatók bevonását tekintve, olyannyira, hogy erről statisztikák sincsenek, de aki ismeri a hazai intézményeket, az tudja, hogy alig találkozhatunk külföldi oktatóval.

Tudományos publikációs teljesítmény

A magyar kutatók, oktatók nemzetközi tudományos publikációs teljesítményét a Skopus adatbázisban szereplő folyóiratokban közreadott idézettséggel rendelkező közlemények egymillió lakosra vetített számával jellemezhetjük. Az elemzés azt mutatja, hogy a hazai teljesítmény érzékelhetően romlott 2009 és 2016 között is, mint ahogy a 2000-es évek elejétől lényegében majd' minden évben. Ha a hazai kutatók nemzetközi publikációinak egymillió lakosra vetített számát a 49 fejlett ország hasonló mutatójának átlagához viszonyítjuk, azt látjuk, hogy a 2009. évi 61%-ról 2016-ra 55%-ra csökkent, s ennek nyomán a 2009-es 32. helyről 2016-ra a 34. helyre esett vissza a 49 ország között.⁹

Érdemes megnézni a magyar kutatók publikációs teljesítményét a KSH adatai alapján is. Így vizsgálva azt látjuk, hogy a publikált magyar és az idegen nyelvű tudományos könyvek és könyvfejezetek száma növekedett 2009-től 2015-ig (a magyar nyelvű 6,5 ezerről 7,4 ezerre, az idegen nyelvű 2,3 ezerről 3,1 ezerre). A tudományos cikkek tekintetében kicsit más a helyzet. A magyar nyelvű tudományos cikkek száma ugyan-ezen időszak alatt több mint ötezerrel csökkent, az idegen nyelvű cikkeké pedig 1,5–2 ezerrel növekedett.

Ha a publikált cikkek egy kutatóra vetített számát vizsgáljuk, akkor válik világossá, hogy a helyzet egyáltalán nem kedvező. Az egy számított kutatóra vetített magyar nyelvű cikkek száma 2009 és 2015 között majdnem felére csökkent, az idegen nyelvű cikkeké pedig kicsit több mint 10%-kal lett kevesebb (11. táblázat). Minden kormányzati erőfeszítés ellenére tehát a magyar kutatók teljesítménye romlott.

11. táblázat: Az egy hazai kutatóra vetített magyar és idegen nyelvű cikkeinek száma

	Egy kutatóra jutó magyar nyelvű cikkek (db)	Egy kutatóra jutó idegen nyelvű cikkek (db)
2009	0,821	0,652
2010	0,699	0,667
2011	0,653	0,620
2012	0,546	0,621
2013	0,481	0,608
2014	0,447	0,603
2015	0,439	0,581

Forrás: KSH adatok alapján saját számítás és szerkesztés

⁹ Saját számítás a <http://www.scimagojr.com> adatai alapján. [Letöltve: 2017. 10. 10.]

Oktatók és bérek

A magyar felsőoktatásban kicsit több mint 20 ezer oktató dolgozik, akiknek mára mintegy fele minősített. Mellettük kb. másfélszer annyi egyéb alkalmazottat találunk a felsőoktatási intézményekben. Tehát nagyjából 55 ezer ember dolgozik a valamivel több mint 200 ezer nappali tagozatos hallgatót oktató magyar felsőoktatásban.

A vizsgált időszak oktatói és nem oktatói alkalmazására is rányomta a bélyegét a 2012. és 2013. évi radikális támogatáscsökkentés.

Az oktató-, kutatólétszám 2012-ben, az egyéb alkalmazotti létszám pedig 2013-ban (12. táblázat) csökkent. Ugyanakkor az is szembetűnő, hogy a kancellári rendszer bevezetésével (2014, 2015) az egyéb alkalmazottak száma ugrásszerűen megnövekedett, (bár az oktatólétszám is emelkedett, ha nem is olyan intenzíven).

12. táblázat: Az összes oktató és kutató, valamint az összes egyéb alkalmazott számának alakulása 2009–2016

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Összes oktató és kutató	23,4	23,3	23,1	22,3	23,0	22,7	23,4	24,1
Összes egyéb alkalmazott	29,8	33,7	31,0	32,0	29,3	31,7	34,3	33,4

Forrás: Oktatási Hivatal Felsőoktatási statisztikája alapján saját számítás és szerkesztés

A támogatáscsökkentés nyilvánvalóan keményen kihatott a minőségre is. Mind a minősítettek, mind a professzorok száma jól érzékelhetően csökkent a forráskivonás hatására. De nem csak a támogatáscsökkentésnek van romboló hatása. A 30 évesnél fiatalabb oktatók, kutatók számának radikális csökkenése (ami 2013 és 2016 között több mint 20%-os) más tényezők – elsősorban a bérezés – hatására utal.

Az 1992. évi XXXIII. (a közalkalmazottak jogállásáról) törvény 2. melléklete szerint a felsőoktatási intézményben oktatói, tanári munkaköröket, valamint a tudományos kutatói munkaköröket betöltő közalkalmazottak garantált illetménye az egyetemi tanári munkakör 1. fizetési fokozatának a költségvetési törvényben megállapított, garantált illetményére vetített arányszámok alapján van meghatározva.

Az egyetemi tanári munkakör 1. fizetési fokozatának a költségvetési törvényben megállapított, garantált összege a vizsgált időszakban 2009-től 2016-ig 437 300 Ft/hó volt, majd 2017-ben 528 000, 2018-ban 554 400 Ft/hó. (2016-ban kormányzati rendelettel, pótlékolással 503 ezer Ft-ra lett emelve az egyetemi tanári munkakör 1. fizetési fokozata.)

Ha az egyes oktatókategóriák bérarányait vizsgáljuk nemzetközi összehasonlításban, akkor azt találjuk, hogy a hazai arányok a legkedvezőtlenebbek az alacsonyabb – s egyben a fiatal, utánpótlást jelentő – oktatói kategóriákat illetően (13. táblázat).

A junior oktatói kategóriák bérarányainak a professzorokéhoz viszonyított alacsony arányai az utánpótlás eláramlását sajnálatosan előmozdítják.

A hazai professzori bérek nemzetközi összehasonlítását kétféle módon tehetjük meg. Az egyik nominális értéken, valamilyen devizában (pl. euróban vagy dollárban). A másik szokásos módszer, amikor az egy főre jutó GDP-hez viszonyítva hasonlítjuk

13. táblázat: Oktatói fokozatok keresetarányai néhány országban (a 2010-es évek elején)

	Professzor	Associate professzor	Assistant professor / Senior lecturer	Junior lecturer / Instructor
Magyarország	1,00	0,74	0,50	0,37
Csehország	1,00	0,76	0,52	0,40
Spanyolország	1,00	0,86	0,74	0,44
USA	1,00	0,76	0,64	0,51
Ausztria	1,00	0,82	0,69	0,58
Új-Zéland	1,00	0,93	0,72	0,58
Egyesült Királyság	1,00	0,89	0,70	0,58
Görögország	1,00	0,86	0,75	0,68

Forrás: <http://ec.europa.eu/euraxess/> országhadatai alapján saját számítás [Letöltve: 2015. 08.12.]

össze a különböző országok professzori béreit (12. táblázat). Az utóbbi a szokásos módszer, azzal az indoklással, hogy egy ország bérei a gazdasági teljesítményekkel kell arányosak legyenek, amit az egy főre jutó GDP-hez viszonyított összehasonlítás tesz reálissá. Ugyanakkor a nemzetközileg versenyképes munkaerő-szegmentumok esetében – különösen olyan gazdasági integráción belül, ahol a munkaerő szabad áramlása biztosított (mint amilyen az Európai Unió is) – a nominális összehasonlítás is reális. Kérdés tehát, hogy ahogy egy nemzetközileg elismert előadóművész esetében nincs értelme az egy főre jutó GDP-hez viszonyított keresetek összehasonlításának, vajon az egyetemi professzorok esetében van-e. A válasz nyilvánvalóan differenciált, függ a szakterülettől. Hiszen egyértelmű, hogy vannak olyan szakterületek, tudományterületek, amelyek szorosan kötődnek a nemzeti jelleghez, sajátosságokhoz (pl. nemzeti nyelv, nemzeti történelem stb.), és vannak olyanok, ahol a nemzetközi versenyképesség magától értetődő (pl. a természet-, a műszaki vagy orvostudományok stb.). De nem járunk messze az igazságtól, ha azt vélelmezzük, hogy a felsőoktatási szakterületek, tudományterületek nagyobbik része nemzetközileg versenyképes.

Ha egy nemzetközi összehasonlítás keretében megvizsgáljuk a professzori bérek nominális értékeit, akkor egyértelmű a magyar bérek alacsony színvonala. A hazai professzori bérek a posztoszocialista országok és a dél-amerikai országok, a fejlődő országok béreivel vannak azonos szinten (lásd *Melléklet*).

Az egy főre jutó GDP alapján történő összehasonlítás alapján azt lehet megállapítani, hogy a magyar professzori bérek nagyjából megfelelnek az európai fejlett országok arányainak. Az is feltűnő, hogy a 2016–2018-as béremelés ellenére a magyar egyetemi tanári bérek GDP-hez viszonyított aránya közel 15%-kal alacsonyabb, mint 2012-ben volt (14. táblázat).

Ugyanakkor szembetűnő eltérések találhatók egyes fejlődésüket tekintve követőnek nevezhető országok bérei között. Az egyik póluson India, ahol ezek a bérek – az ország alacsony egy főre jutó értéke ellenére – a fejlett országok szintjén állnak, a másik póluson Oroszország, ahol a legalacsonyabb a bérszínvonal.

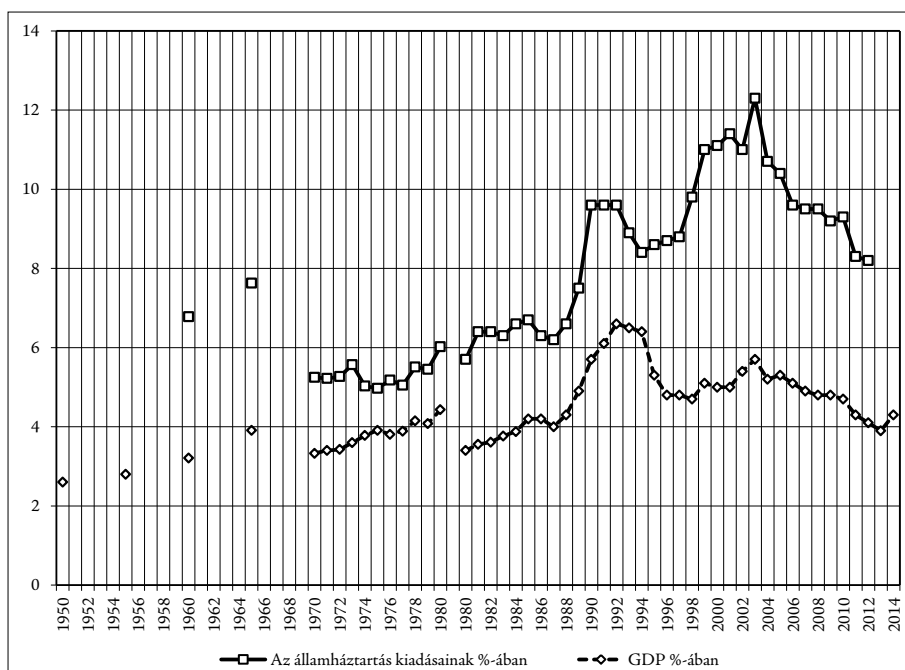
14. táblázat: University Full Professor éves átlagos fizetése az egy főre jutó GDP-hez viszonyítva (%)

India	1482	Ausztrália	161
Brazília	248	Németország	142
Olaszország	230	Mexikó	142
Kanada	205	USA	141
UK	190	Japán	112
Magyarország (2012)	182	Franciaország	111
Magyarország (2018)	168	Oroszország	29

Forrás: saját számítás a https://www.rbth.com/multimedia/infographics/multimedia/2015/08/27/rectors-and-professors-international-comparison-of-average-salary_392825 adatai alapján [Letöltve: 2017. 10. 10.]

Befejezés helyett

Tanulmányunkban megkíséreltünk egy viszonylag részletes képet nyújtani a hazai köz- és felsőoktatás finanszírozásának és néhány gazdasági jellemzőjének az elmúlt kormányciklusbeli alakulásáról. Gyurgyák tanulmányában azt írja, hogy „a kultusz-minisztérium költségvetésének története egészen Klebelsberg Kunó halála óta úgy is leírható, mint az egymást követő forráskivonások története, s ami meg ennél is rosszabb,

11. ábra: Az oktatás kiadásai az államháztartási (1980 előtt költségvetési) és a GDP (1980 előtt nemzeti jövedelem) arányában

a »maradékeln« érvényesítésének terepe” (Gyurgyák 2017). Ugyanakkor, ha ránézünk a ráfordítások hosszú távú (1950-ig visszatekintő) alakulására (11. ábra), sokkal inkább egy nagyon ingadozó, libikóka trendet látunk.

IRODALOM

- GYURGYÁK J. (2017) Uralja-e jövőt, aki a múltat uralja? In: JAKAB A. & URBÁN L. (eds): *Hegymenet*. Budapest, Osiris. pp. 51–73.
- HERMANN Z. & VARGA J. (2016) Állami, önkormányzati, egyházi és alapítványi iskolák: részarányok, tanulói összetétel és tanulói teljesítmények. In: KOLOSI T. & TÓTH I. Gy. (eds): *Társadalmi Riport 2016*. Budapest, TÁRKI. pp. 311–333. <http://www.tarki.hu/hu/publications/SR/2016/15hermann.pdf> [Letöltve: 2017. 10. 10.]
- Koncepció a szakképzési rendszer átalakítására, a gazdasági igényekkel való összehangolására (2011) Nemzetgazdasági Minisztérium Foglalkoztatáspolitikáért Felelős Államtitkárság Szakképzési és Felnőttképzési Főosztály, Budapest.
- Köznevelési statisztikai évkönyv 2015/2016. Emberi Erőforrások Minisztériuma, Budapest, 2017.
- Statisztikai tájékoztató Oktatási évkönyv 2013/2014. Emberi Erőforrások Minisztériuma, Budapest, 2015.
- Szakképzés a gazdaság szolgálatában (2015) Nemzetgazdasági Minisztérium, Budapest, é. n. http://ngmszakmaiteruletek.kormany.hu/download/5/8f/d0000/szakkepzesi_koncepcio_Summary_20150129.doc [Letöltve: 2017. 10. 10.]

Internetes hivatkozások [Valamennyi letöltve: 2017. 10. 10.]

- <http://ame.hu/allasfoglalas-a-2015-evi-koltsegevetesi-torveny-tervezete-kapcsan/>
- <http://data.uis.unesco.org/>
- <http://ec.europa.eu>
- http://eduline.hu/kozoktatas/2017/7/3/gimnaziumok_ellehetetlenitese_ertelmisegi_s_RV4WGY
- http://eduline.hu/kozoktatas/2017/6/9/Parragh_Laszlo_gimnaziumok_bezarasa_2DUCZL
- <http://www.eui.eu/ProgrammesAndFellowships/AcademicCareersObservatory/CareerComparisons/SalaryComparisons.aspx>
- <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/tudkut/tudkut15.xls>
- <http://nfsz.munka.hu>
- https://www.oktatas.hu/felsooktatas/kozerdeku_adatok/felsooktatasi_adatok_kozzetetele/felsooktatasi_statistikak
- https://www.rbth.com/multimedia/infographics/multimedia/2015/08/27/rectors-and-profesors-international-comparison-of-average-salary_392825
- <http://www.scimagojr.com>
- <http://www.worldsalaries.org/professor.shtml>

MELLÉKLET

Professzori fizetések

	2005 (–2001) ^{a)}	2007 (2003) ^{b)}	2012, 2014 ^{c)}
	Netto PPP\$/hónap	€/hónap	US\$/év
Ausztrália	3 447		68 556
Belgium		6 625	
Brazília	1 968		38 148
Kanada	2 526	7 145	86 332
Columbia			32 424
Csehország	1 012		
Dánia		6 974	
Finnország	2 234	5 218	
Franciaország		4 500	41 808
Németország	3 562	4 546	61 692
Magyarország	1 133	(1 661)	(23 600)
Írország		9 750	
India			72 840
Izrael		4 733	
Olaszország	2 969	5 500	83 460
Japán	3 606		41 712
Kuvait	2 694		
Lettország	1 200		
Litvánia	879		
Mexikó	1 655		23 292
Hollandia		6 544	
Norvégia		5 297	
Peru	1 599		
Fülöp szigetek	1 344		
Portugália	1 797		
Románia	996		
Szlovákia	737		
Oroszország			7 404
Spanyolország		3 584	
Svédország		5 145	
Thaiföld	1 545		
Egyesült Királyság	3 427	6 353	71 316
USA	4 638	8 529	72 648

^{a)} <http://www.worldsalaries.org/professor.shtml> [Letöltve: 2017. 10. 10.]

^{b)} <http://www.eui.eu/ProgrammesAndFellowships/AcademicCareersObservatory/CareerComparisons/SalaryComparisons.aspx> [Letöltve: 2017. 10. 10.]

^{c)} https://www.rbth.com/multimedia/infographics/multimedia/2015/08/27/rectors-and-profesors-international-comparison-of-average-salary_392825 [Letöltve: 2017. 10. 10.]

Megjegyzés: a 2007. és a 2012. évi magyar adatok saját számítás